

Népesedés-, település-, helytörténet.

A világháborút követő békeszerződések erősen a nemzetiségi kérdés felé fordították a politikusok és a nagyközönség figyelmét. Ez a ma olyan fontos probléma iránt megnyilvánuló érdeklődés nem maradhatott hatás nélkül a történetkutatás irányára sem. A komoly tudományos eszközökkel dolgozó történészek egyes részletkérdések feltárását tűzve ki célul, kisebb területi egységek népesedéstörténetét kezdték kutatni. Ez a célkitűzés eredményezte a különböző gazdaságföldrajzi, településtörténeti és általában helytörténeti jellegű munkák létrejöttét; ez váltotta ki a fokozottabb kutatás megindulását a helynevek eredetét illetőleg is. Ez utóbbi téren egyik legjelentősebb munka *Schwartz Elemér*: Nyugatmagyarországi német helységnevek című munkája (Budapest, 1932.), amely körül élénk vita indult meg, jelezve azt, hogy ez a kérdés milyen nagy érdeklődéssel találkozott s a hozzászólásokból látszik az is, hogy nemcsak *Schwartz Elemér* foglalkozik ezzel a kérdéssel. (*Moór Elemér* cikkét lásd Népünk és Nyelvünk f. é. január—júliusi számaiban.)

A népesség eredetének a kutatása elsősorban a településtörténet felülvizsgálását eredményezte. Leginkább természetesen a német települések, a német eredetű helységek története terén találunk jelentős munkákat. Elsősorban *Schilling Roger*: Duna-kömlőd és Németkér telepítés- és népiségtörténete, Budapest, 1932, és *Vonház István*: A szatmármegyei német telepítés, Pécs, 1931, című munkáira gondolunk, de a kisebb jelentőségű tanulmányok közül is megemlíthetjük még *Szabó Pál*: Dél-dunántúli népe 1830—1920, 1931; *Jenőfi Éva*: Adatok a szegedi német telepesek és céhek történetéhez

(Német Phil. Dolgozatok XLIX.), Budapest, 1932; *Tóth Ferenc*: A németiség elterjedése és településformái a Dunántúlon, Pécs, 1931; *Ernst Teréz*: Adalékok a galgóczi tót nyelvjáráshoz és Galgóc település történetéhez, 1931 című munkákat anélkül, hogy a még nagy számmal található hasonló kérdések meg nem említett feldolgozásait kevésbé fontosnak tekintenők.

Az «Auslanddeutschtum» problémáit külön intézetekben szolgáló német kutatók érdeklődése is igen erősen fordult a magyarországi németiség multja felé, nagyon sokszor nem lekiacsinylendő pángermán célzatossággal, amint azt O. A. *Isbert*: Das südwestliche ungarische Mittelgebirge — Bauernsiedlung und Deutschtum — 1931-ben megjelent munkája és a Magyar Szemle 1932. évf. XV. kötetben megjelent: «A magyarországi németiség birodalmi német szempontból» című cikke is mutatja.

A legnagyobb részben lokálpatriotizmustól fűtött s igen kevés értéket jelentő helytörténeti munkák nem érdemlik meg a részletes felsorolást. De ezeket leszámítva is, még igen szép számmal vannak olyan munkák, amelyek komoly eredményt jelentenek s minden tekintetben megérdemlik az érdeklődést, mégha a szerzők megállapításai nem is állanak minden tekintetben meg. *Edelényi Szabó*: Komárom megye nemzetiségi viszonyai a mohácsi vésztől napjainkig, 1927.— *Fertály Lajosné*: Miskolc az Árpádok korában, Miskolc, 1928. — *Marjalaki Kiss Lajos*: Régi népszámlálások Miskolcon, Miskolc, é. n. — *Császár Edit*: A hajdúság kialakulása és fejlődése, Debrecen, 1932. — *Vitéz Málnási Ödön*: Hajduszoboszló története, Debrecen, 1928. — *Fodor Ferenc*: Egy palóc falu életrajza, Budapest, 1930. — *Mohl Adolf*: Lövő története, Győr,

1930. — *Oppel Jenő* : Cegléd 1730-ig, Cegléd, 1931. — *Metzner Károly* : Kiskunfélegyháza határtörténete, 1932 című munkák felsorolása nem jelent pontos összeállítást, csak mutatóul szolgál az ezirányú gazdag irodalomból. Nagyobbszabású munka a területileg is nagyobbegységről szóló *Fekete Nagy Antal* nemrég megjelent «A Szepesség területi és társadalmi kialakulása» című komoly tanulmánya.

Az itt felsorolt tanulmányok eredményeinek ismertetése már túlnő folyóiratunk keretén, de különben sem az egyes művek méltatása volt a célunk, hanem a jelentősebb munkák kiemelésével akartunk képet adni a történettudomány egyik ma legintenzívebben művelt ágáról, amely egészen új irányt jelent a mult felé forduló érdeklődésben.

H. Pálly Ilona.

Turóczi-Trostler József két értekezése.

Magyar cartesianusok. Minerva-könyvtár. XLIII. — **A magyar nyelv felfedezése.** Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése. 1933.

Turóczi-Trostler József kedvelt kutatási területe a XVI. és XVII. század irodalma s ma már e kor egyik legalaposabb ismerőjének számít. Nem tartozik azok közé a kutatók közé, akik minden cél nélkül halmozák és hozzák nyilvánosságra a kezükbe kerülő esetleg eddig ismeretlen adatokat. Azt keresi, hogy hogyan illeszkedett Magyarország a nyugati eszmeáramlatokba. Eddig filológusaink inkább egyes művek vagy írók hatását kutatták egyes magyar művekre, Turóczi az azonos szellemi irányba tartozó magyar írók közös forrását keresi s rendszerint meg is találja valamilyen akkor uralkodó nagy külföldi eszmeáramlatban. Az efféle kutatási célok nem őt vezetik először és különösen nem egyedül őt

vezetik, de a tudományos munkában nemcsak a módszerbeli eredetiséget kell értékelnünk, hanem a felkutatott anyagot és viszonyokat is. Ebből a szempontból Turóczi valóban derék munkát végez.

Fel-felkutat ismeretlen hatásokat is, de legfőbb érdeme a már eddig is ismert szellemi viszonylatok elmélyítése. Az elmélyítés kétirányú. Elsősorban alaposabban ismerteti azt a nyugati szellemi mozgalmat, amely a magyar irodalomra hat, másodsorban a nyugati gondolat magyar képviselőit kutatja fel. Minden téren ismerünk már egyet-kettőt, Turóczi újdonsága az, hogy mindenütt valóságos tömegeit keresi meg a hasonló irányú magyar gondolkodóknak. Különösen feltűnik ez a *Magyar cartesianusok* c. tanulmányában.

A magyar nyelv felfedezése azzal az izgalmas kérdéssel foglalkozik, hogy miként hatolt be a tudományos gondolkodásba a magyar nyelv ismerete és a vele való foglalkozás. Az első értekezés azt keresi, hogy nálunk hogyan ébredt fel az érdeklődés, a második meg azokat a fokozatokat ismerteti, amellyel külföldön, elsősorban Németországban terjedt el a magyar nyelv ismerete.

A részleteket világosan látja Turóczi, adatainak gondosan utánajár. Megbízható, lelkiismeretes filológusnak mutatkozik. Turóczi kinyomozza a nyugati eszmeáramlatok magyar követőit, rendszerbe is csoportosítja őket, de mivel a rendszerezés szempontja a nyugati eszme, nem pedig a magyar viszonyok, kutatásai után a magyar irodalom ugyanolyan sívárnak és kuszáltnak tűnik fel, mint régebben. Minket az is érdekelne, hogy íróinkat egymáshoz milyen szálak fűzik azokon a kapcsolatokon kívül, amelyek az európai irodalom nagy közösségébe vonzzák a magyart.

Fábián István.